

Другий моніторинговий звіт (Східна частина України:
Донецька, Луганська та Харківська області)
Фінансується Європейським Союзом

ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ ВПО В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ (СХІД)

Лютий 2016

Підготували
Асоціація «Спільний простір» (Україна)
та MEMO98 (Словаччина)

Thomson Foundation
+44 20 3440 2440
46 Chancery Lane
London WC2A 1JE

thomsonfoundation.org

1. ВСТУП

Цей звіт є другим із низки моніторингових звітів, які буде оприлюднено в рамках проекту «Голос місцевих ЗМІ: професійні стандарти та етичні норми висвітлення конфліктів», що реалізується Фондом Томсон (Thompson Foundation), Європейським центром журналістики (European Journalism Centre), Асоціацією «Спільний простір», МЕМО 98, а також Міжнародним інститутом регіональної преси та інформації за підтримки Європейського Союзу. Перший було присвячено результатам моніторингу, проведеного в жовтні 2015-го року.

Головна мета проекту – ослаблення потенційних джерел соціальної напруги через збалансоване висвітлення подій у регіональних ЗМІ, зокрема внаслідок зменшення соціальної напруги між внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та громадами, які їх приймають. Цього буде досягнуто завдяки підвищенню рівня неупередженості та якості контенту, а також через покращення співпраці між ЗМІ як в Україні, так і за її межами.

Проект передбачає розвиток спроможності своєчасно запобігати провокаціям з боку ЗМІ під час висвітлення подій, пов'язаних із конфліктом, за допомогою ретельного моніторингу та оцінки роботи регіональних ЗМІ, які беруть участь у проекті. Асоціація «Спільний простір» та МЕМО 98 спільно розробили методологію моніторингу представлення внутрішньо переміщених осіб у ЗМІ. Під час тренінгів, що відбулися у Києві, Львові, Харкові, Дніпропетровську та Одесі, підготували 65 регіональних спеціалістів із медіа-моніторингу для якісного та кількісного аналізу представлення у регіональних ЗМІ згаданої тематики.

Упродовж 2015-2016 років буде оприлюднено загалом 24 моніторингові звіти щодо висвітлення тематики ВПО в місцевих українських ЗМІ: регіональні, порівняльні міжрегіональні, порівняльні за періодами моніторингу та підсумковий.

З 15 по 28 лютого 2016 р. команда спеціалістів із моніторингу провела другу хвилю медіа-дослідження щодо висвітлення тематики ВПО. До вибірки увійшло 205 ЗМІ, що підлягали моніторингу (50 телеканалів, 65 друкованих ЗМІ та 90 онлайн-ресурсів), з 24-х областей України, які було об'єднано у 4-ри регіони:

- ★ Схід (Донецьчина, Луганщина, Харківщина);
- ★ Північ-Центр (Сумщина, Чернігівщина, Житомирщина, Вінниччина, Дніпропетровщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина);
- ★ Південь (Одещина, Херсонщина, Запоріжжя, Миколаївщина, АР Крим);
- ★ Захід (Волинь, Закарпаття, Івано-Франківщина, Львівщина, Рівненщина, Тернопільщина, Хмельниччина, Чернівецьщина).

Вибірка ЗМІ, що стали суб'єктами моніторингу в Східних областях України, була достатньо репрезентативною і представляла 32 ЗМІ (ТБ – 3; друковані – 5; онлайн – 24). Порівняно з 1-ю хвилею моніторингу, вибірка зазнала мінімальних змін – вони були зумовлені

переважно тим, що низка ЗМІ припинили своє існування. Також моніторингова команда Східного регіону помітила відновлення діяльності окремих телекомпаній та газет на територіях Донецької та Луганської областей, контрольованих українською владою, однак до цієї хвилі моніторингу включити їх не встигла та планує переглянути вибірку для наступної хвилі.

2. СТИСЛІ ВИСНОВКИ

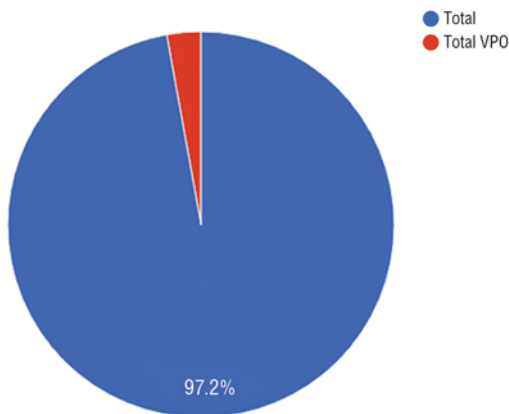
- ★ З-поміж трьох областей східного регіону найактивніше тему ВПО висвітлювали ЗМІ Донеччини, а найпасивніше – Луганщини.
- ★ Мова і термінологія щодо ВПО була коректною, не принизливою, без образ; відео, фотографії чи графічні зображення представляли тему ВПО та відповідали темі публікації.
- ★ Висвітлення проблем ВПО було загалом збалансованим, ЗМІ представляли різні точки зору і використовували різноманітні джерела. Водночас значна частка інформації щодо ВПО та органів влади носила негативний характер.
- ★ Спостерігався брак аналітичних матеріалів щодо проблем ВПО.
- ★ Журналісти не мали критичного ставлення до офіційних заяв уряду та органів місцевої влади і рідко робили належну перевірку фактів.
- ★ Загальною тенденцією був «передрук» матеріалів національних ЗМІ або інформації з сайтів державних установ.
- ★ Були окремі приклади замовних матеріалів або таких, що просувають інтереси окремих організацій, зокрема на Луганщині.
- ★ Також було зафіксовано випадок, коли відносно переселенців був використаний термін «лже-беженці».
- ★ У більшості матеріалів журналісти не намагалися сформувати громадський форум на місцевому рівні, який міг бути спрямований на вирішення проблем ВПО в регіоні.

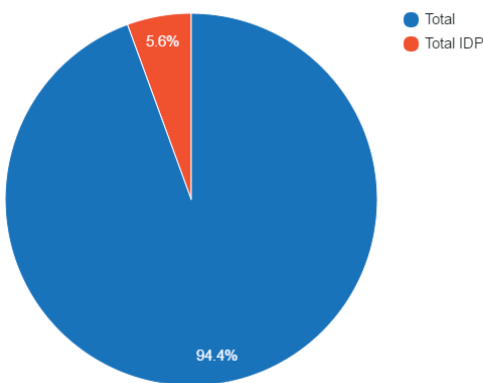
3. КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ

Вибірка ЗМІ Східних областей України, що стали об'єктами моніторингу, була представлена 32 ЗМІ (ТБ – 3; друковані – 5; онлайн – 24).

Особливістю ЗМІ цього регіону є те, що частина їх працює на територіях Донецької та Луганської областей, контрольованих українською владою, а інші самі є переселенцями до різних регіонів країни. Найбільше матеріалів було оприлюднено інтернет-виданням «ОстроВ» – 40103 символів (орієнтовно 22 стандарті сторінки формату А4). На другому місці – «Новости Донбасса» – 24306 символів (еквівалент 13 сторінок А4). На третьому місці - сайт ДОТБ – 2771 (близько півтори сторінки тексту). Решта ЗМІ в середньому присвятили темі переселенців 15-18 тисяч символів (до 10 сторінок). При цьому значну частку контенту було подано в негативній тональності стосовно самих переселенців, уряду та місцевої влади. Загалом увага до теми була в межах від 5,6% у пресі до 2,8% загального обсягу ефіру телевізійних каналів-учасників моніторингу.

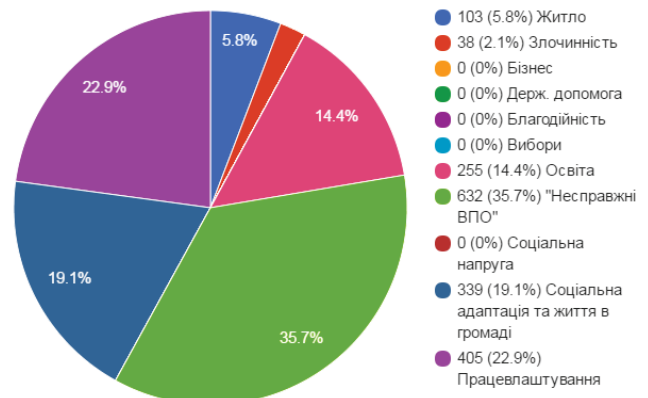
Діаграма 1. Частка представлення тематики ВПО від загального обсягу новинного контенту всіх телевізійних каналів регіону, що були у фокусі другого періоду моніторингу (15-28 лютого 2016 р.)

Діаграма 2. Частка публікацій у рамках тематики ВПО від загального обсягу контенту у ЗМІ Східних областей, що були у фокусі моніторингу, впродовж другого періоду (потижневий зріз).

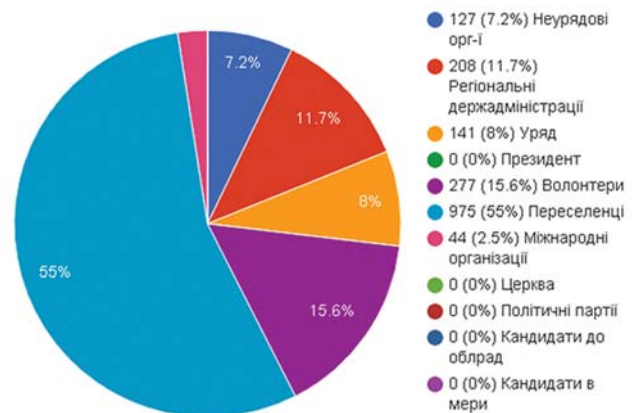
3.1. ТЕЛЕБАЧЕННЯ

Телевізійні канали-учасники моніторингу у Східній частині України надали 2,8% свого ефірного часу темі ВПО (що становить майже півгодини загального ефірного часу кожного з 3-х каналів-об'єктів моніторингу – загалом майже 17 годин, або 43 секунди на канал за день). Найбільш активно висвітлювалися такі теми, пов'язані з ВПО: «несправжні ВПО (35,7%), працевлаштування (22,9%), соціальна адаптація та життя у громаді (19,1%), освіта (14,4%) та житло (5,8%).

Діаграма 3. Частка представлення різних тем в рамках тематики ВПО на всіх телевізійних каналах регіону, що були у фокусі моніторингу.

3-поміж суб'єктів моніторингу, найактивніше у рамках загальної тематики ВПО були представлені самі ВПО (55% загального обсягу тематики ВПО), волонтери (15,6%), регіональні держадміністрації (11,7%), уряд (8%) та НУО (7,2%).

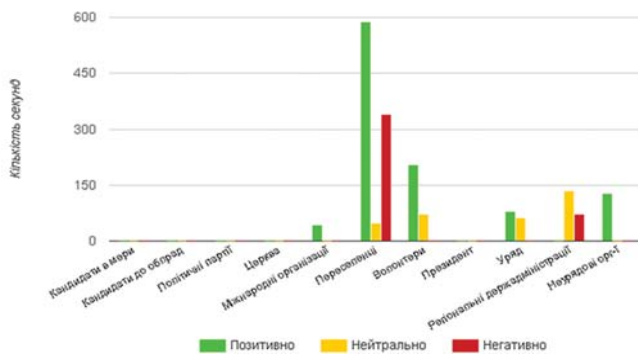

Діаграма 4. Частка представлення різних суб'єктів у рамках тематики ВПО на всіх телевізійних каналах регіону, що були у фокусі моніторингу.

Щодо тональності матеріалів, телеканали представляли більшість суб'єктів моніторингу переважно нейтрально та позитивно. Водночас переселенці хоч і були максимально представлені у позитивній тональності (587 секунд), все ж за рахунок матеріалів про несправжніх >>

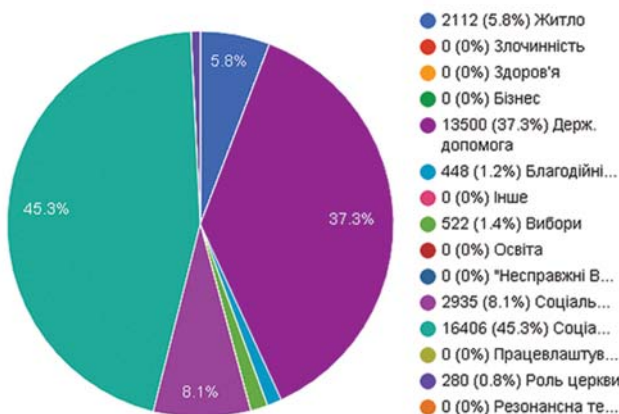
ВПО були також представлені в негативі 339 секунд. Також у нейтральній та негативній тональності представлені регіональні державні адміністрації (72 секунди), а волонтери - у нейтральній.

Діаграма 5. Розподіл ефірного часу серед суб'єктів моніторингу за тональністю, з якою ці суб'єкти були представлені в рамках загальної тематики ВПО на всіх телеканалах регіону, що були у фокусі моніторингу.

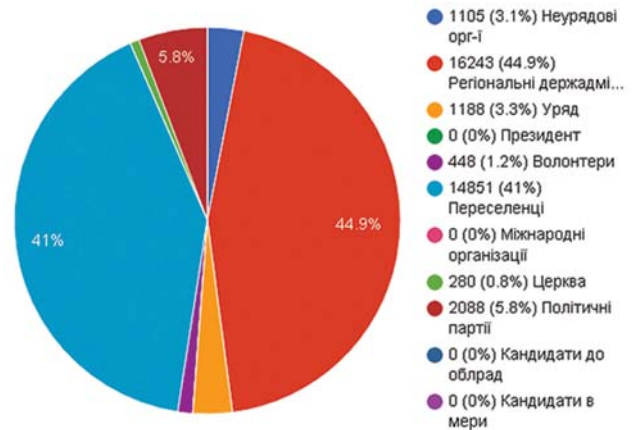
3.2. ПРЕСА

У порівнянні з телеканалами, східноукраїнські газети висвітлювали проблеми ВПО активніше (5,6% новинного та аналітичного контенту, який підлягав моніторингу – загалом 33 835 друкованих знаків). Газети, які увійшли до вибірки моніторингу, найбільш активно висвітлювали такі теми, пов'язані з ВПО: соціальна адаптація і життя у громаді (45,3%), державна допомога (37,3%). Теми соціальної напруги (8,1%), житла (5,8%), виборів (1,4%) та благодійності (1,2%) були представлені пасивніше.

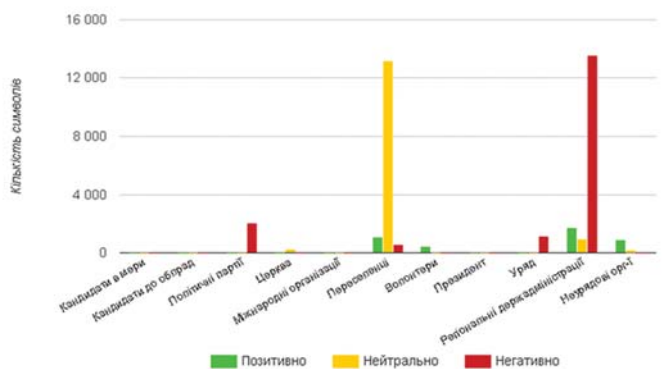
Діаграма 6. Частка представлення різних тем в рамках тематики ВПО в усіх виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Щодо представлення суб'єктів, найбільш активно газети інформували про регіональні державні адміністрації (44,9%) та самих ВПО (41%). Такі суб'єкти як політичні партії (5,8%), уряд (3,3%), уряд (3,3%), НУО (3,1%), волонтери 1,2%) та церква (0,8%) були представлені пасивніше.

Діаграма 7. Частка представлення різних суб'єктів у рамках тематики ВПО в усіх виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Тональність матеріалів була переважно нейтральною й позитивною. Однак було й багато негативу – на адресу регіональних держадміністрацій (83% загального обсягу інформації про цей суб'єкт), політичних партій і уряду (лише негатив), та самих ВПО (3,7%).

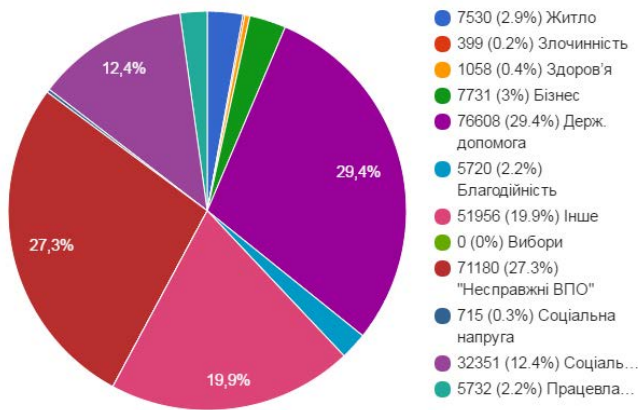
Діаграма 8. Розподіл обсягу матеріалів серед суб'єктів моніторингу за тональністю, з якою ці суб'єкти були представлені в рамках загальної тематики ВПО в усіх друкованих виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

3.3. ОНЛАЙН МІДІА

Проаналізовані 24 онлайн-ресурси присвятили тематиці ВПО за-260 980 символів (145 стандартних аркушів А4).

Найактивніше висвітлювалися державна допомога (29,4%), соціальна адаптація та життя у громаді (12,4%). Такі теми як бізнес (3%), житло (2,9%), благодійність та працевлаштування (по 2,2%) , здоров'я (0,4%) представлені значно пасивніше.

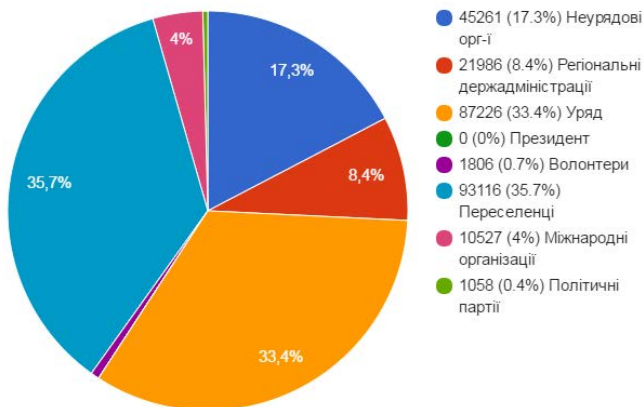
>>

Діаграма 9. Частка представлення різних тем в рамках тематики ВПО в усіх он-лайн виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Щодо представлення суб'єктів дослідження загальної тематики ВПО, онлайн-медіа найбільшу увагу приділяли: самим ВПО (35,7%), уряду (33,4%) та НУО (17,3%). Міцевим держадміністраціям та міжнародним організаціям приділено менше уваги (8,4% і 4%).

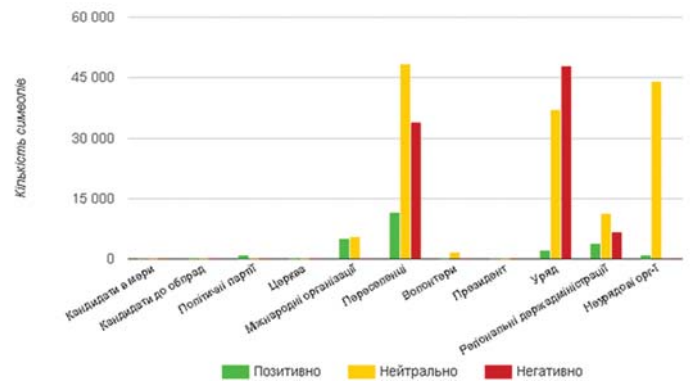
Регіональні держадміністрації (8,4%), міжнародні організації (4%), волонтери (0,7%) та політичні партії (0,4%) були представлені мінімально.

Діаграма 10. Частка представлення різних суб'єктів у рамках тематики ВПО в усіх он-лайн виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Щодо тональності публікацій, онлайн-медіа представляли суб'єкти моніторингу переважно нейтрально і негативно. Негатив отримали уряд (55% усієї інформації про цей суб'єкт), самі ВПО (37%) та регіональні державні адміністрації (30%).

Причому уряд у негативній тональності був представлений більшим обсягом, ніж загалом у нейтральній та позитивній.

Діаграма 11. Розподіл обсягу матеріалів серед суб'єктів моніторингу за тональністю, з якою ці суб'єкти були представлені в рамках загальної тематики ВПО в усіх он-лайн виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

4. ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ

На Донеччині висвітлення проблем ВПО можна вважати збалансованим, ЗМІ представляли різні точки зору і використовували різноманітні джерела. Однак журналісти не мали критичного ставлення до офіційних заяв уряду та органів місцевої влади і рідко робили належну перевірку фактів. Загалом не вистачало аналітичних публікацій. У більшості випадків журналісти не приділяли уваги можливостям зробити належне дослідження або аналіз. Більшість розміщених новин про переселенців базуються на прес-релізах та інформації з офіційних джерел. Редакції сайтів уникають сенсаційності при висвітленні проблем ВПО.

Зважаючи на специфіку подання матеріалу новин, проблеми в них тільки означаються, без надання пропозицій щодо шляхів їх вирішення. Мова і термінологія щодо ВПО є коректною, не принизливою, без образ, майже у всіх публікаціях щодо ВПО застосовується термін «переселенці». Проявів ангажованості чи спотворення інформації або маніпулювання інформацією з боку Інтернет-ресурсів не помічено. Відео, фотографії чи графічні зображення, які використані у деяких публікаціях, представляють тему ВПО та відповідають темі публікації, віддзеркалюючи фактичний стан речей.

Журналісти Донеччини не мали критичного ставлення до офіційних заяв уряду та органів місцевої влади і рідко робили належну перевірку фактів

Під час другої хвилі моніторингу в Луганській області спостерігалася загальна для всіх медіа, що увійшли до вибірки, тенденція скорочення обсягу контенту про ВПО більше ніж на половину від обсягів першої хвилі (жовтень 2015 р.). Державні установи переїхали з тимчасово окупованих територій, ВПО перестали акцентувати увагу на своєму статусі – основні причини скорочення кількості публікацій про переселенців. Під час моніторингу було зафіксовано тільки один матеріал,>>

в якому співробітники МВС говорили про себе та установу в якій працюють, як про переселенців.

Збереглася негативна тенденція щодо браку аналітики та глибокого дослідження проблем ВПО. За результатами моніторингу, із усього обсягу матеріалів тільки 10% відповідали принципу балансу думок. За час моніторингу не було зафіксовано жодного матеріалу з некоректним застосуванням термінології стосовно ВПО. Жоден ЗМІ не використовував зневажливу або лестиву мову. Загальною тенденцією є передрук матеріалів національних ЗМІ або інформації з сайтів державних установ. У більшості матеріалів журналісти не намагалися сформувати громадський форум на місцевому рівні, який міг бути спрямований на вирішення проблем ВПО в регіоні. Ілюстрації до матеріалів загалом відповідали заявленій тематиці.

Обсяг контенту про ВПО скоротився за 4 місяці більше ніж на половину

26 лютого 2016 року видання «Трибун» розмістило матеріал «Депутат допомагає дітям-переселенцям у Луганському регіоні здобути голос у суспільстві». У статті йдеться про діяльність депутата Білокуракинської районної ради обраної від політичної партії БПП «Солідарність» Тетяни Візьми. Цей матеріал є прикладом прихованої реклами політичної сили, до якої власник видання «Трибун» Денис Денищенко має безпосередній стосунок, бо є головою Луганської обласної організації політичної партії БПП «Солідарність».

Єдиним ЗМІ, що висвітлювало громадські слухання у Верховній раді з питань вимушених переселенців та громадян України на окупованих територіях, які відбулись 17 лютого 2016 року, стало видання «ІРТА-факс». 18 лютого 2016 року воно оприлюднило заяву посла Європейського союзу в Україні Яна Томбінського, зроблену у Верховній раді, в якій він закликав захистити права вимушених переселенців в Україні.

Також можна зазначити про тенденцію появи матеріалів, які мають ознаки комерційних, але подаються через призму допомоги ВПО, хоча послугами таких установ користуються всі без винятку мешканці Луганської області. До таких матеріалів відносимо статтю на сайті «Остров» від 26 лютого 2016 року «В южной части Лисичанска открыли еще одно отделение «Ощадбанка», чтобы облегчить жизнь переселенцам», в якій опосередковано через надання послуг переселенцям рекламується комерційна установа.

Незначну кількість публікацій було подано через людські історії, в них здебільшого розповідалось про дітей ВПО та роботу з ними різних благодійних організацій. Було зафіксовано випадок, коли прес-служба політичної партії розповсюдила матеріал, в якому депутат районної ради (лікар за фахом) допомагає дітям ВПО з вадами мовлення подолати наслідки психологічних травм, отриманих під час військових дій в регіоні¹.

Харківські телеканали загалом використовували коректний підхід та не застосовували зневажливу мову, звертаючись до питань ВПО. Моніторингова команда не помітила випадків, коли ВПО називали біженцями. Щоправда, одного разу ведучий назвав їх «вимушеними втікачами» («ОТБ-новини», 25.02.2016 р.) ЗМІ, як правило, представляли різні точки зору і використовували різноманітні джерела. Проте журналісти не мали критичного ставлення до офіційних заяв уряду та органів місцевої влади (правоохоронних органів) і рідко робили належну перевірку фактів. Загалом не вистачало аналітичних матеріалів. Зазначимо, що регіональні політики взагалі не використовували пов'язані з ВПО проблеми – на відміну від попереднього періоду моніторингу, коли такі випадки фіксувалися. Особливо болючою темою на цьому тлі виявилася розпочата державою «кампанія перевірок ВПО». Хоча інформація, отримана з офіційних джерел і є достовірною, журналісти як «АТН», так і «ОТБ-новин» не спромоглися знайти неза-лежних експертів-коментаторів, які б змогли дати іншу, не в контексті «офіційної», заявленої чиновниками, позиції про десятки тисяч ВПО, які «потрапили до «переліку сумніву силовиків» («АТН», 24.02.2016 р.) та яким нібито вже припинено соціальні виплати.

Харківська преса намагалася подавати інформацію збалансовано, без сенсацій. У той же час бракувало глибоких аналітичних досліджень. Представники ЗМІ не намагаються створити громадський форум для обговорення проблем ВПО або їх вирішення. Журналісти достатньо коректно використовували термінологію стосовно ВПО. Взагалі не було матеріалів про ВПО з Криму.

Переселенці з Криму практично відсутні в медіа-полі східних областей

Харківським інтернет-сайтам бракувало аналітизму. В більшості випадків, такі ЗМІ взагалі не висвітлювали проблеми ВПО, а лише повідомляли про заходи та події щодо переселенців, не зазирнувши глибше у проблему. Так, наприклад, «Медиа группа Объектив» (www.objectiv.tv), у матеріалі від 22 лютого «Переселенцам дадут до 25 тысяч гривен на открытие бизнеса» не аналізує матеріал щодо проблем ВПО, а просто сповіщає про факт проведення презентації нового проекту «Підтримка підприємців з числа внутрішньо переміщених осіб» між-народного благодійного фонду «Карітас України» за підтримки Департаменту з підвищення конкурентоспроможності регіону ХОДА.

Практично були відсутні випадки, коли ВПО називали біженцями, крім єдиної публікації. Так, «Сайт Харькова» (www.057.ua) у статті від 24 лютого «В Харькове приостановят соцвыплаты переселенцам из АТО», відносно переселенців був використаний термін «лже-беженцы»².

¹ «Трибун», 26.02.2016, <http://tribun.com.ua/32436>.

² <http://www.057.ua/news/1134196>.